

Modül 3: Deniz Çayırı Ekosistemlerinin Korunması ve Akdeniz Ülkelerinde Çevresel Etki Değerlendirmesi Çalışmaları

Bu modül, Akdeniz denizel ortamlarında deniz çayırı ekosistemlerinin kritik önemini ele almakta ve farklı Akdeniz ülkelerindeki çevresel etki değerlendirme çerçevelerini incelemektedir. Bu hayati habitatları korumaya yönelik hem koruma yaklaşımları hem de düzenleyici mekanizmalar değerlendirilecektir.

Hazırlayan: Şevki Danacıoğlu

Deniz Çayırı Ekosistemlerinin Önemi

1 Kritik Habitatlar

Deniz çayırı ekosistemleri; deniz inekleri, deniz memelileri, deniz kaplumbağaları ve kıkırdaklı balıklar dâhil göçmen deniz türleri için önemli habitatlar sağlar. Bu alanların korunması, Akdeniz genelinde denizel biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesi açısından hayati önemdedir.

2 Küresel Tanınırılık

BM Genel Kurulunun 76/265 sayılı Kararı ile 1 Mart, Dünya Deniz Çayırları Günü ilan edilerek bu ekosistemlerin küresel önemi vurgulanmıştır. UNEP'in 2020 tarihli "Out of the Blue: The Value of Seagrasses to the Environment and to People" raporu, deniz çayırlarının korunmasına yönelik kapsamlı öneriler sunmaktadır.

3 Ekosistem Hizmetleri

Deniz çayırı ekosistemleri; karbon tutma, besin döngüsü, gıda güvenliği, balıkçılık üretkenliği, su kalitesinin iyileştirilmesi ve kıyıların korunması gibi temel hizmetler sağlar. Bu hizmetler insan refahına ve çevresel sağlığa doğrudan katkıda bulunur.

Deniz Çayırlarının İklimsel Faydaları ve Karşılaştığı Tehditler

Karbon Tutulması

Deniz çayırı ekosistemleri önemli ölçüde karbon tutma ve depolama potansiyeline sahiptir. Bu habitatların korunması ve restore edilmesi, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Paris Anlaşması hedeflerine ulaşılmasına önemli katkı sağlayabilir.

Önemli Tehditler

Deniz çayırı ekosistemleri habitat bozulması, kirlilik (gürültü kirliliği dâhil), iklim değişikliği, aşırı avlanma, dip trolü, tarama faaliyetleri ve kıyı gelişimi gibi çok sayıda tehditle karşı karşıyadır. Bu baskılar, deniz çayırı habitatlarının ve bunlarla ilişkili biyolojik çeşitliliğin küresel ölçekte azalmasına yol açmıştır.

Farkındalık ve Eylem

Her düzeyde farkındalığın artırılması ve deniz çayırlarının korunması ile restorasyonuna yönelik eylemlerin teşvik edilmesi acil bir gerekliliktir. Ekosistem hizmet ve işlevlerinin güçlendirilmesi, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşılması açısından kritik önemdedir.

Deniz Çayırlarının Korunmasına Yönelik Uluslararası Çerçeveseler

Sınır Ötesi İş Birliği

Birçok deniz çayırı ekosistemi sınır ötesi niteliktedir. Bu nedenle bu önemli habitatların korunması ve sürdürülebilir yönetimi için ülkeler, bölgesel kuruluşlar, uluslararası kurumlar ve paydaşlar arasında iş birliği ve eşgüdüm gereklidir.

BM On Yılları

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma için Okyanus Bilimleri On Yılı (2021–2030) ve Birleşmiş Milletler Ekosistem Restorasyonu On Yılı (2021–2030), deniz çayırlarının korunmasına yönelik çalışmalar için çerçeve sağlamaktadır.

Uluslararası Yükümlülükler

İlgili uluslararası yükümlülükler arasında Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi (özellikle Hedef 1, 2 ve 3), Paris Anlaşması ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları bulunmaktadır.

2030 Deniz Çayırları Atılımı

UNFCCC COP28’de duyurulan “2030 Seagrass Breakthrough” küresel girişimi, 2030 yılına kadar deniz çayırı ekosistemlerinin korunması, muhafazası ve restorasyonunun sürdürülebilir biçimde finansmanı için devlet ve devlet dışı aktörlerin ortak bir eylem çerçevesi oluşturmasını amaçlamaktadır.

Akdeniz Ülkelerinde Etki Çalışmaları: Genel Bakış

Avrupa Topluluğu Etkisi

Yedi Akdeniz ülkesi (Kıbrıs, Fransa, Yunanistan, İtalya, Malta, Slovenya ve İspanya) Avrupa Topluluğuna üyedir ve Topluluk Direktiflerini uygulamakla yükümlüdür. Mayıs 2004'ten sonra AB'ye katılan ülkelerin ulusal düzenlemelerini Avrupa standartlarıyla uyumlaştırması gerekmektedir.

Farklı Uygulama Düzeyleri

Çevresel etki değerlendirmesi kavramı birçok Akdeniz ülkesinde bilinse de tüm ulusal mevzuatlarda sistematik olarak yer almamaktadır. Bu bölüm, SPA Ulusal Odak Noktaları tarafından sağlanan verilere dayanarak etki çalışmalarının mevcut durumunu incelemektedir.

Kapsam Sınırlamaları

Bu genel bakış, tüm Akdeniz ülkelerinin mevzuatını ayrıntılı biçimde açıklamayı değil; özellikle deniz çayırı ekosistemlerinin ele alınışına odaklanarak bölgedeki çevresel etki değerlendirmesi çerçevelerinin genel bir görünümünü sunmayı amaçlamaktadır.

Çevresel Etki Değerlendirmesine İlişkin Avrupa Düzenlemeleri

AET Direktifi 85/337

Etki çalışmaları kavramı, belirli kamu ve özel sektör projelerinin çevre üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesine ilişkin Direktifte yer almaktadır. Daha sonra AET Direktifi 97/11 ile değiştirilmiş ve AB üye ülkelerinde çevresel etki değerlendirmesinin temelini oluşturmuştur.

2000/60/AT Direktifi

Su Çerçeve Direktifi, su kaynaklarını etkileyen faaliyetler için Çevresel Etki Değerlendirmesini (ÇED) zorunlu kılar. Bu direktif, su politikası alanında Topluluk eylemleri için bir çerçeve oluşturarak çevresel koruma önlemlerini güçlendirir.

1

2

3

2001/42/AT Direktifi

27 Haziran 2001'de kabul edilen bu direktif, belirli plan ve programların çevresel etkilerinin değerlendirilmesini ele alarak önceki düzenlemeleri tamamlamaktadır. Ulusal, bölgesel veya yerel düzeyde yetkili makamlarca hazırlanan ve yasal, düzenleyici veya idari hükümler gereği zorunlu olan planlara uygulanır.

AB Direktifleri Kapsamında Etki Çalışması Gerektiren Projeler

1 Enerji Projeleri

Petrol rafinerileri (yağlayıcı üretimi hariç), günde en az 500 ton kömür veya bitümlü şist işleyen büyük ölçekli gazlaştırma ya da sıvılaştırma tesisleri, en az 300 MW kapasiteli termik santraller ve nükleer santraller (1 kW sürekli termik gücün altındaki araştırma tesisleri hariç).

2 Endüstriyel Tesisler

Radyoaktif atıkların depolanması veya işlenmesine yönelik tesisler, demir-çelik tesisleri, asbest çıkarılan ve işlenen tesisler ile kimyasal tesisler, AB direktifleri kapsamında çevresel etki değerlendirmesine tabidir.

3 Ulaşım Altyapısı

Yoğun kullanılan ulaşım güzergâhları, pist uzunluğu 2,1 km'den fazla olan havaalanları, 1.350 tonun üzerindeki gemilere hizmet veren liman altyapıları ve benzeri deniz ulaşım tesisleri zorunlu etki değerlendirmesi kapsamındadır.

4 Atık Yönetimi

Toksik atıkların bertarafı, işlenmesi veya depolanmasına yönelik tesisler, onay öncesinde çevresel etki değerlendirmesinden geçmelidir. Böylece potansiyel çevresel riskler belirlenir ve azaltıcı önlemler geliştirilir.

Etki Değerlendirmesine Tabi Diğer Projeler

Takdire Bağlı Değerlendirmeler

Üye devletler, özelliklerinin gerekli kıldığını düşünürse birçok gelişme için etki çalışması isteyebilir. Bunlar; tarım, madencilik, enerji, metal, cam, kimya, gıda, tekstil, deri, ahşap ve kâğıt, kauçuk sanayileri ile çeşitli altyapı projelerini içerir.

Kapsamlı Değerlendirme

Etki çalışmaları; insanlar, fauna, flora, toprak, hava, iklim, peyzaj, maddi varlıklar ve kültürel miras üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri öngörmelidir. Bu bütüncül yaklaşım tüm potansiyel çevresel etkilerin dikkate alınmasını sağlar.

Gerekli Bilgiler

Proje yöneticileri; projenin tanımını (yer, tasarım, büyüklük), olumsuz etkileri önleme veya azaltma önlemlerini, çevresel etkileri belirlemeye yönelik verileri, değerlendirilen alternatifleri ve teknik olmayan bir özeti sunmalıdır. Bu bilgiler kamuya ve ilgili idari makamlara açık olmalıdır.

Çevresel Etki Değerlendirmesinde Halkın Katılımı

Kamuya Açıklık

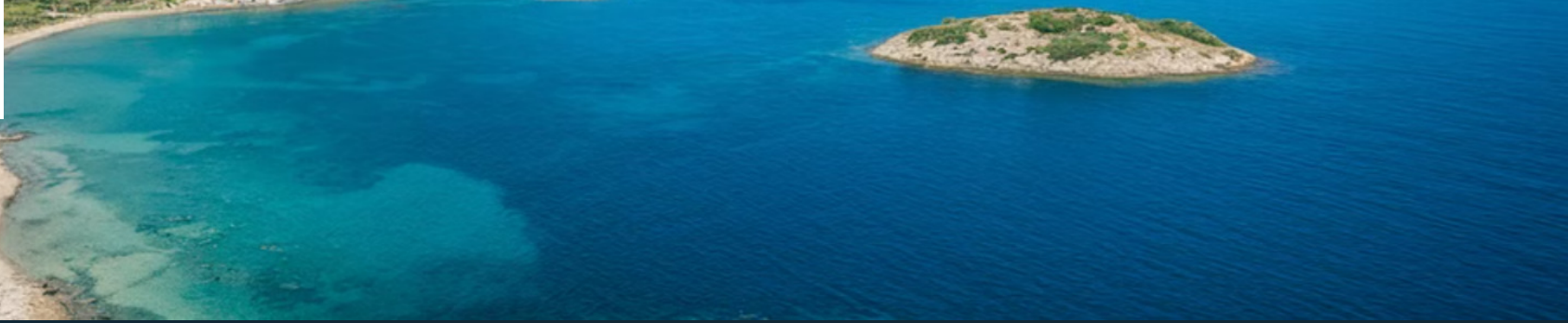
Görüşlerin alınabilmesi için etki değerlendirmesi dosyasının tamamı kamuya açık hale getirilmelidir. Projeyi yetkilendirmekten sorumlu idari birimlerin de tüm belgelere erişimi olmalıdır.

Karar Şeffaflığı

İzin kararı ve proje onayına bağlı tüm koşullar kamuya açıklanmalıdır. Ulusal mevzuat izin veriyorsa, onayın dayandığı gerekçeler de kamu ile paylaşılabilir.

Deniz Çayırlarının Korunması

Deniz çayırı türleri Avrupa ÇED Direktifinde özel olarak belirtilmese de Habitatlar Direktifi (92/43/AET), yabani bitki ve hayvanların ve bunların habitatlarının korunması için yasal çerçeve sağlar. Posidonia çayırları, özel koruma alanları gerektiren doğal habitat tipi olarak Ek I'de listelenmiştir.

Arnavutluk'ta Çevresel Etki Değerlendirmesi

1

Gelişmekte Olan Çerçeve

Arnavutluk'ta kıyı gelişimi kapsamında etki çalışmalarına ilişkin düzenlemeler bulunmasına rağmen tarihsel olarak az sayıda çalışma yapılmıştır. Dünya Bankasının bütünleşik kıyı alanları yönetimi projesi kapsamındaki son çalışmalar, Posidonia çayırlarının ÇED süreçlerine dâhil edilmesini amaçlamaktadır.

2

Deniz Çayırlarının Korunması

Posidonia oceanica ve Zostera marina gibi deniz çayırı alanları Arnavutluk ÇED düzenlemelerinde özel olarak ele alınmasa da 2003 tarihli Korunan Türler Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında ulusal mevzuatla korunmaktadır.

3

Uygulama Güçlükleri

Arnavutluk, düzenleyici çerçevelere sahip olmasına rağmen özellikle denizel ekosistemlere yönelik kapsamlı çevresel etki değerlendirmelerinin uygulanmasında güçlüklerle karşılaşmaktadır. Kapasite geliştirme ve kurumsal güçlendirme önceliğini korumaktadır.

Cezayir'de Çevresel Etki Değerlendirmesi

Yasal Çerçeve

Çevrenin korunmasına ilişkin 03-10 sayılı Kanun (19 Temmuz 2003), kalkınma ve inşaat projelerinin etki değerlendirmesi çalışmalarına tabi tutulmasını zorunlu kılmaktadır. Uygulama hükümleri ayrıca yönetmeliklerle ayrıntılandırılmıştır.

Yürütme Kararnamesi

Çevresel Etki Değerlendirmesi çalışmalarına ilişkin 90-78 sayılı Yürütme Kararnamesi (27 Şubat 1990), yabancı flora ve fauna ile doğal habitatların korunmasına açıkça atıfta bulunmaktadır.

Değerlendirme Bileşenleri

Cezayir mevzuatına göre bir etki değerlendirme çalışması, çevrenin başlangıç durumunun analizini ve önerilen gelişmenin potansiyel çevresel etkilerinin analizini içermelidir.

Bosna-Hersek'te Çevresel Etki Değerlendirmesi

1

Uyarlanmış Çerçeve

Bosna-Hersek'te, Dayton Barış Anlaşmaları doğrultusunda eski Yugoslavya mevzuatından uyarlanan Fiziksel Planlama Kanunu (Resmî Gazete no. 9/87) bulunmaktadır. Kanun etki çalışmalarından söz etmekle birlikte bunların nasıl yürütüleceğini ayrıntılı olarak açıklamamaktadır.

2

Çevresel Gereklilikler

Mevcut düzenlemelere göre yapı faaliyetleri canlıları tehlikeye atmamalı ve alanın koşullarını korumalıdır. Kalkınma çalışmaları, çevrenin dengeleyebileceği sınırların ötesinde bozulmaya yol açmamalı ve insanların sağlık ve güvenliğini etkilememelidir.

3

Uygulama Güçlükleri

Çalışmalar akredite kamu veya özel kuruluşlar tarafından yürütülmektedir; ancak bu kuruluşların özellikle denizel ortamlar konusunda yeterlilik göstermesi zorunlu değildir. Etki çalışmalarına ilişkin daha ayrıntılı gereklilikler içeren yeni mevzuatın 2001'de yürürlüğe girmesi öngörülmüştür.

Hırvatistan'da Çevresel Etki Değerlendirmesi

Düzenleyici Çerçeve

Hırvatistan'da etki çalışmalarına ilişkin düzenlemeler, Çevrenin Korunması Kanunu (Resmî Gazete no. 82/94, 128/99) uyarınca 1324/59/2000 sayılı Kararnamede yer almaktadır. Kararname 2004 ve 2006'da değiştirilmiş (Resmî Gazete no. 136/04, 85/06) ve sorumlu kurum Çevre Koruma ve Fiziksel Planlama Bakanlığı olarak belirlenmiştir.

Deniz Çayırlarının Korunması

Denizel bitki oluşumları etki çalışması düzenlemelerinde açıkça belirtilmese de Posidonia oceanica, Zostera marina ve Zostera noltii gibi deniz çayırı türleri, "Yabani Taksonların Korunan veya Sıkı Korunan Türler Olarak İlanı" yönetmeliği (Resmî Gazete no. 7/2006) ile ulusal düzeyde korunmaktadır.

1

2

Gerekli Unsurlar

Hırvatistan'daki etki çalışmaları; başlangıç durumunun tanımı, planlanan gelişme, beklenen etkiler ve rahatsızlıklar, önerilen azaltıcı önlemler ve tamamlanma sonrası izlemeyi içermelidir. Çalışmalar, denizel deneyimi kanıtlanmış akredite özel veya kamu kurumlarınca yürütülür.

3

Mısır'da Çevresel Etki Değerlendirmesi

1 Yasal Dayanak

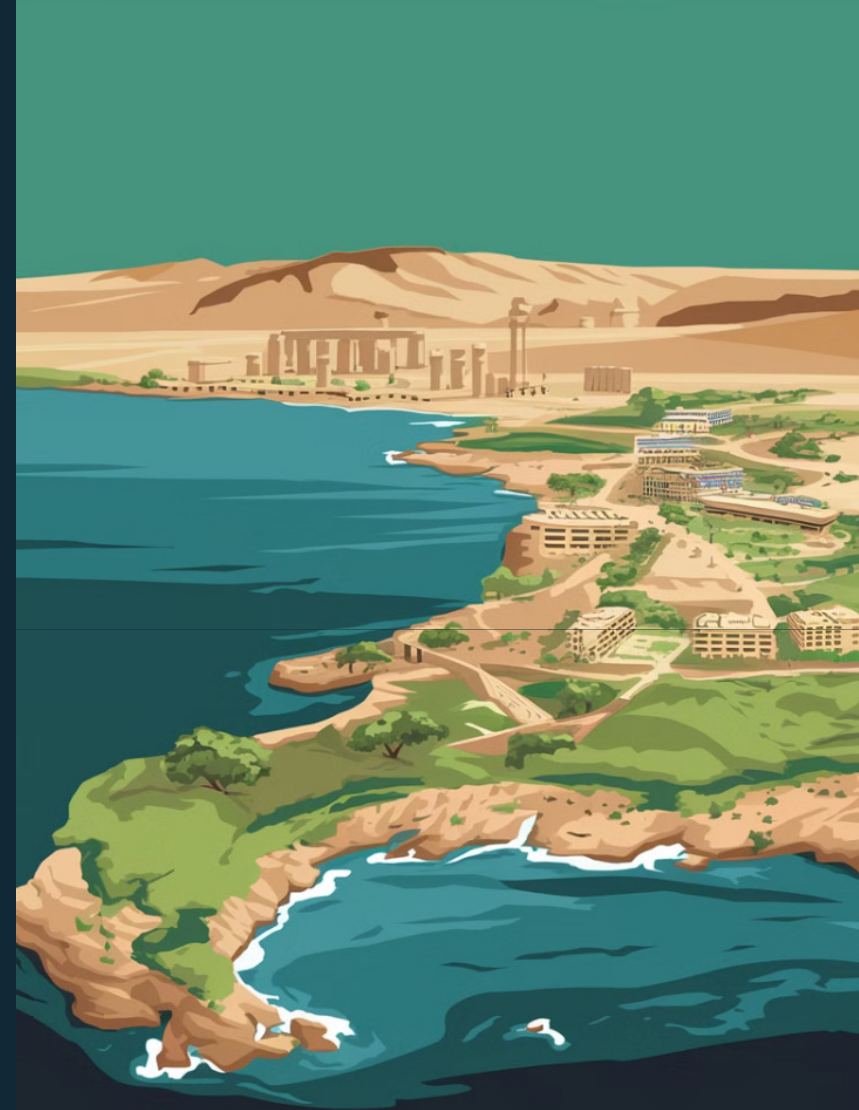
Çevre Kanunu (Kanun no. 4/1994), Mısır'da etki çalışması yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Mısır Çevre İşleri Ajansı (EEAA), Çevre Geliştirme sektörü (EMS) aracılığıyla bu kanunun uygulanmasından sorumludur.

2 Çalışma Gereklilikleri

Mısır'daki etki çalışmaları önerilen projeyi ve mevcut doğal kaynakları tanımlamalı, etkileri azaltmaya yönelik adımları açıklamalı ve alternatif öneriler sunmalıdır. EMS, sunulan çalışmaları değerlendirmek üzere üniversite öğretim üyeleri ve alan uzmanlarıyla birlikte çalışır.

3 Uygulama Odağı

1992–1994 arasında etki çalışması gerektiren projelerin çoğu turizm yatırımlarıydı (%84; marina ve iskeleler dâhil). Elektrik santralleri (%3) ve tuzdan arındırma tesisleri (%3) daha küçük paylara sahipti. Proje yöneticileri genel olarak çevrenin korunmasına bağlılık göstermiştir.

Fransa'da Çevresel Etki Değerlendirmesi

1

Öncü Yaklaşım

Fransa, 1976 tarihli Doğanın Korunması Kanunu ile etki çalışmalarını benimseyen ilk Akdeniz ülkesi olmuştur. 12 Ekim 1977 tarihli ve 77-1141 sayılı Kararname, etki çalışmalarının genel esaslarını belirlemiş; içeriğin proje büyüklüğü ve öngörülebilir çevresel etkilerle orantılı olması gerektiğini belirtmiştir.

2

Geliştirilmiş Çerçeve

1993 tarihli ve 93-245 sayılı Kararname, etki çalışması sürecini tamamlamış ve açıklığa kavuşturmuştur. Başlangıç alan koşullarının analizi, çevre üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkiler, değerlendirme yöntemleri, proje gerekçesi, maliyetleriyle birlikte azaltıcı önlemler ve teknik olmayan özet zorunlu tutulmuştur.

3

Kapsamlı Yaklaşım

Diğer ülkelerden farklı olarak Fransız düzenlemeleri hem etki çalışması gerektiren tesisleri hem de muaf tutulan işleri listeler. Temel ilke, etki çalışmasının kural, muafiyetin ise istisna olmasıdır. Yalnızca bakım ve büyük onarım işleri açıkça kapsam dışıdır.

Fransa'daki Etki Çalışmalarında Halkın Katılımı

Kamu Erişimi

Kamu araştırması gerekiyorsa etki çalışması dosyaya dâhil edilir. Araştırma yapılmayacaksa çalışma başlamadan önce kamuya açık hale getirilmelidir. Etki çalışmasının varlığı bölgesel ve ulusal basında duyurulmalı ve kamu görüşü için en az on beş gün süre tanınmalıdır.

Bakanlık İncelemesi

Çevre Bakanı herhangi bir etki çalışmasını inceleyebilir ve görüş bildirmek için 30 güne sahiptir. Bu süre dolmadan işe başlanamaz veya kamu araştırması açılmaz. Kamu araştırması gerektiren projelerde Bakan görüşünün araştırma başlamadan önce bilinmesi tercih edilir.

Sorumluluk ve Yaptırım

Etki çalışmasından proje yöneticisi ("başvuru sahibi") sorumludur ve eksik veya yetersiz değerlendirmelerden yükümlüdür. Çalışmayı bizzat yürütmesi gerekmez ancak uzmanlardan yararlanması teşvik edilir. Zorunlu bir etki çalışmasının bulunmaması çalışmaların durdurulmasına yol açabilir.

Fransa'da Kamu Araştırması Süreci

Yasal Dayanak

Fransız mevzuatı, 1983'ten bu yana çevreyi etkilemesi muhtemel gelişmeler için kamu araştırmasını zorunlu kılmaktadır. Bu süreç halkın daha iyi bilgilendirilmesini sağlar ve yetkililere karar verme için gerekli unsurları sunar (12 Temmuz 1983 tarihli 86-630 sayılı Kanun).

Güçlendirilmiş Koruma

1993 Kararnamesi etki çalışması gerekliliklerini şehir planlama ve turizm projelerini kapsayacak şekilde genişletmiş, Avrupa Direktifi hükümlerini bütünleştirmiş ve süreci daha etkili hâle getirmiştir. 1989 Kararnamesi ise özel nitelikli alan veya peyzajlardaki gelişmeleri düzenler.

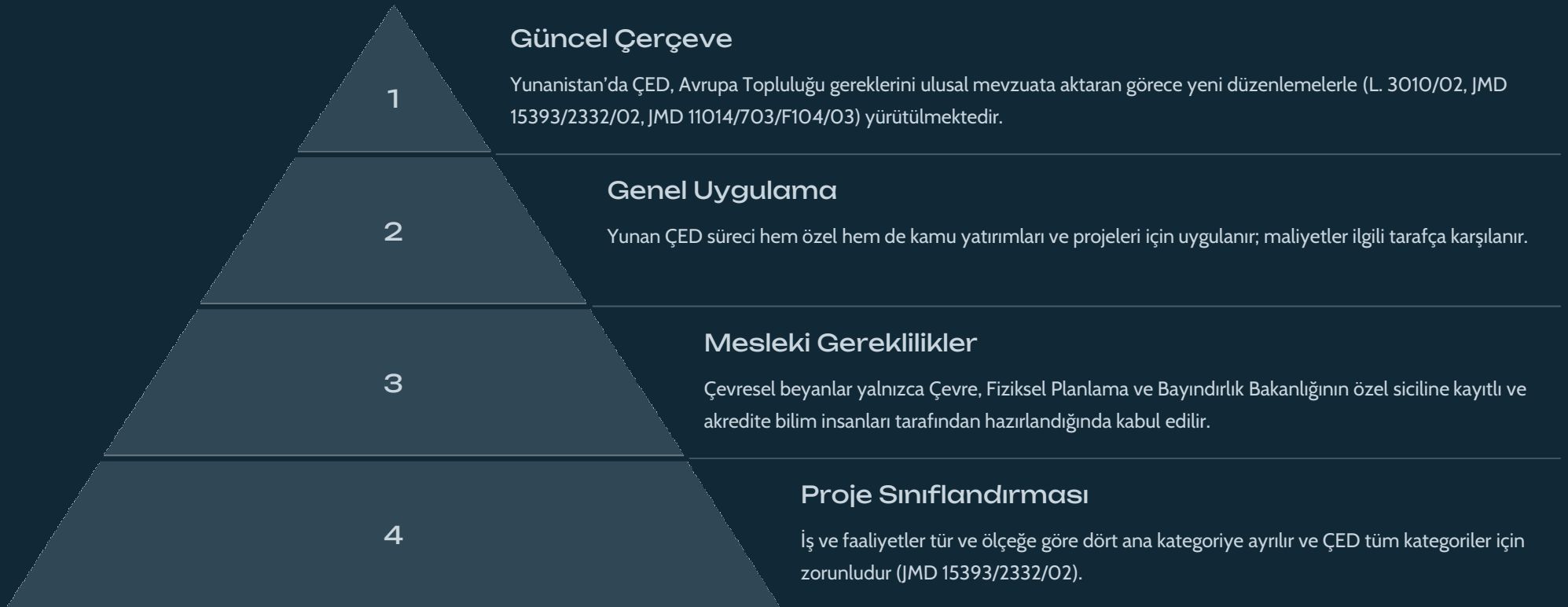
Süreç Gereklilikleri

Halk, araştırma başlamadan on beş gün önce bilgilendirilmeli ve araştırma en az bir ay sürmelidir. Bu süreçte öneri, görüş ve karşı öneriler sunulabilir. Araştırma komiserinin sonuçları kamuya açıklanır ve araştırma sonuçları beş yıl geçerlidir.

Mali Sorumluluk

Araştırma giderleri proje yöneticisi tarafından karşılanır; araştırma komiserinin ücreti ise devletçe ödenir. Kamu araştırmaları ve etki çalışmaları sıklıkla örtüşse de ayrı süreçlerdir; etki çalışması olmadan kamu araştırması yapılabileceği gibi tersi de mümkündür.

Yunanistan'da Çevresel Etki Değerlendirmesi

Yunanistan ÇED Süreci ve Deniz Çayırıların Korunması

İki Aşamalı Yaklaşım

Yunan ÇED süreci iki aşamalıdır: önce proje türü ve yeri için ön onay içeren Ön Çevresel Beyan, ardından uygulamaya ilişkin nihai çevresel koşulları içeren tam Çevresel Beyan hazırlanır. Bu yaklaşım proje tasarımına erken müdahaleyi ve ihtiyatlılık ilkesinin daha iyi uygulanmasını sağlar.

Gerekli Bilgiler

Yunan etki çalışmaları; başlangıç durumunun, planlanan faaliyetlerin, beklenen etkilerin ve zararlı sonuçların tanımını ve olumsuz etkileri azaltıcı önlemleri içermelidir. Gerekli bilgilerin kapsamı proje türüne, büyüklüğüne ve konumuna göre değişir.

Yetkilendirme Hiyerarşisi

Proje türü ve büyüklüğüne bağlı olarak yetkilendirme İl, Bölge veya Merkezi Çevre Hizmetlerince yapılır. Önemli deniz çayırı alanlarının çoğunu içeren Natura 2000 alanlarındaki projelerde çevresel izin daha merkezi hizmetlerden alınır ve Doğa Yönetimi Biriminin görüşü mutlaka alınır.

İsrail'de Çevresel Etki Değerlendirmesi

Yasal Çerçeve

İsrail'de deniz alanındaki yapılara ilişkin mevzuat İçişleri Bakanlığı ve 1965 tarihli Kalkınma ve İnşaat Kanunu kapsamındadır. Bu kanun kalkınma esaslarını belirlemiş ve Karasuları Komitesini (TWC) oluşturmuştur.

Denizel Yetkili Kurum

Karasuları Komitesi deniz alanı ve kıyı şeridindeki planlama ve yapılaşmayla ilgilenir. Bu alanlardaki tüm gelişmeler başlamadan önce TWC onayı gerektirir.

Kıyı Planlaması

TWC kararları, esas olarak kıyı şeridinin karasal kullanımı ile iç kesimlerde birkaç yüz metrelik alanı dikkate alan ulusal kıyı planına dayanır. Bu yaklaşım kara-deniz arayüzünün yönetimine odaklanır.

İtalya'da Çevresel Etki Değerlendirmesi

1 Yerleşik Uygulama

İtalya'da on beş yılı aşkın süredir tüm denizel gelişmeler çevresel etki değerlendirmesine (VIA/ÇED) tabidir. Özerk statüsü nedeniyle Sicilya, Avrupa direktiflerinin zorunlu kıldıklarının ötesinde tüm denizel faaliyetler için daima ÇED istemiştir.

2 Yasal Çerçeve

Avrupa Direktifi, İtalya'da "Suların Kirliliğe Karşı Korunmasına İlişkin Hükümler" başlıklı 1999 tarihli 152/1999 sayılı Kararname ile uyarlanmıştır. Madde 3.4.1.2 deniz fanerogamlarına açıkça atıf yaparak bu yüksek doğal miras değerine sahip türlerin haritalanmasını ve özel olarak izlenmesini öngörür.

3 Kapsamlı Yaklaşım

İtalyan etki çalışmaları Avrupa Direktifinin gerektirdiği tüm unsurlara ek olarak geliştirme sonrası izlemeyi de içerir. Çalışmalar, projenin ön kapsamına bağlı olarak geniş coğrafi alanları kapsar ve çevresel ile biyolojik özellikler ayrıntılı olarak değerlendirilir.

İtalya'da VIA/ÇED Prosedürü Gereklilikleri

Bütüncül Değerlendirme

VIA/ÇED prosedürü, her alanın doğal ve insan kaynaklı unsurlarını ve bunların genel çevreyle etkileşimlerini dikkate almalıdır. Değerlendirilecek özel unsurlar düzenlemelerin Ek II'sinde ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Su Ortamı

Deniz suları hem çevresel unsur hem de kaynak olarak analiz edilmelidir. Su analizleri üç farklı derinlikte aylık fizikokimyasal parametre ölçümlerini içerir. Kaynak değerlendirmesi, biyolojik önemi ve trofik verimliliği belirlemek için plankton ve nektonu inceler.

1

2

Hava Kalitesi

Çalışmalar mevcut hava kalitesini, projenin su/hava arayüzü ile denizel organizmalar üzerindeki etkilerini ve alanın meteorolojik özelliklerini belirlemelidir. Bu yaklaşım tüm potansiyel atmosferik etkilerin değerlendirilmesini sağlar.

3

4

Jeolojik Özellikler

Çalışmalar toprak ve alt toprağın jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerini değerlendirmelidir. Toprağın fizikokimyasal bileşimi; oksidoredüksiyon süreçlerini, substrat-organizma etkileşimini ve alıcı kapasiteyi belirlemek amacıyla analiz edilmelidir.

İtalya'da Vejetasyon Değerlendirmesi ve Deniz Çayırlarının Korunması

Vejetasyon Analizi

Vejetasyon, İtalyan çevresel etki çalışmalarının en önemli bölümünü oluşturur. Baskın türleri ve batimetrik zonlamayı gösterecek şekilde haritalama yapılmalıdır. Nadir ve korunan türler belirlenmeli, floristik envanter hazırlanmalıdır. Fitososyolojik kayıtlar bu gözlemleri destekleyebilir.

Ekosistem Değerlendirmesi

Tüm parametreler ekosistemlerin ve işlevlerinin anlaşılmasına katkıda bulunmalıdır. Ekosistem birimlerini gösteren 1:10.000 ölçekli kartografik raporda olası insan baskıları belirtilmelidir. Sinekolojik indeksler ve biyotestler; ekosistem işleyişi, kendini arıtma kapasitesi, olgunluk ve kaliteyi değerlendirmeye yardımcı olur.

Deniz Çayırlarının Korunması

İtalyan ÇED mevzuatı denizel bitki oluşumlarına açıkça atıf yapmasa da Posidonia oceanica gibi deniz çayırı türleri 27 Mayıs 1999 tarihli 175 sayılı Kanun kapsamında ulusal düzeyde korunmaktadır. Liguria'nın, P. oceanica çayırlarını içeren Topluluk Önemi Alanlarındaki projeler için 2001'de getirdiği ÇED düzenlemesi gibi bazı bölgelerde daha geniş korumalar uygulanmaktadır.

Libya'da Çevresel Etki Değerlendirmesi

1

Düzenleyici Çerçeve

Libya, çevreyi tehdit edebilecek ekonomik proje ve faaliyetlerin etki değerlendirmesine yönelik düzenlemeler hazırlamıştır. Bir ekonomik faaliyetin uygulanması, değiştirilmesi veya büyütülmesi için başvuran her kurum gerekli belgelerle birlikte Çevre Genel Otoritesine çevresel sınıflandırma formu sunmalıdır.

2

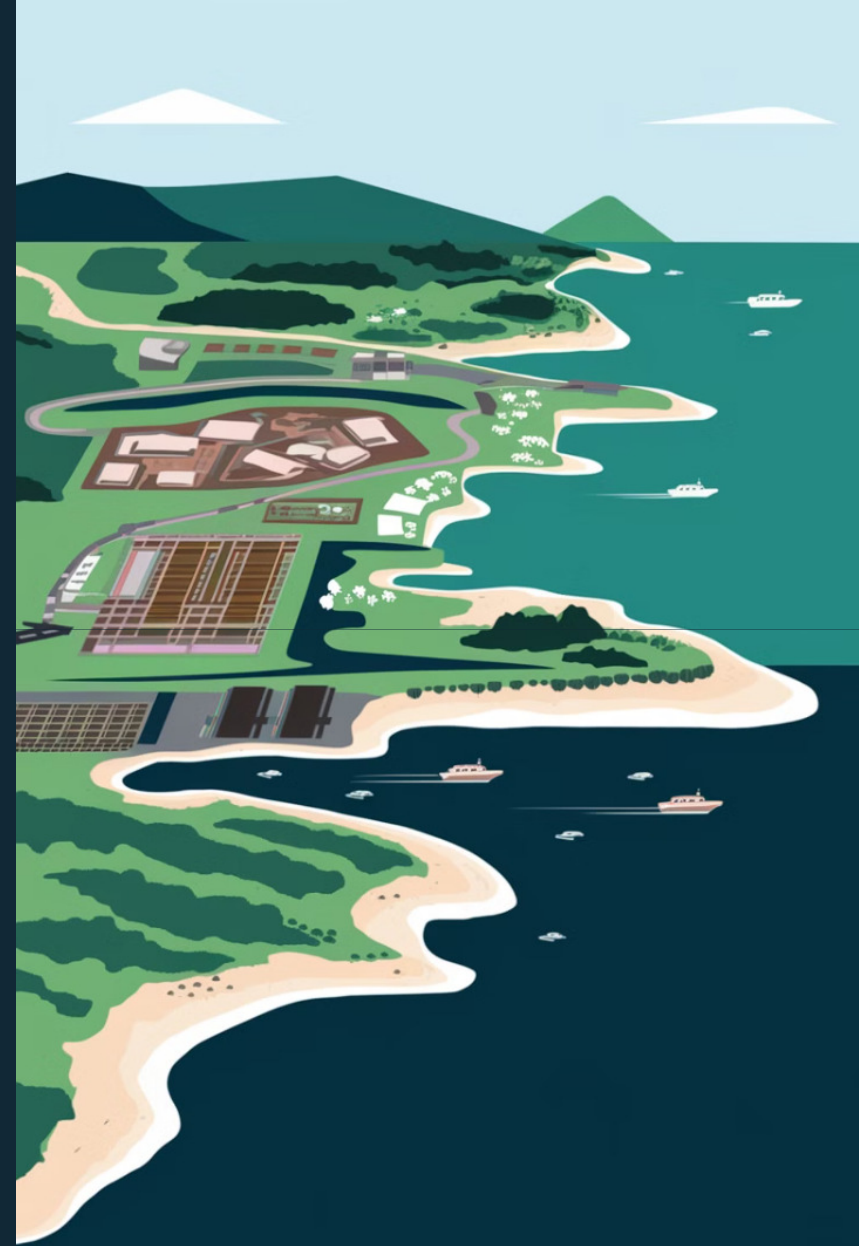
Değerlendirme Süreci

Tasarım ve Araştırma Çevre Dairesi, projeleri sınıflandırmak ve ÇED gerekip gerekmediğini belirlemek için sunulan belgeleri inceler. ÇED'ler, Çevre Genel Otoritesine bağlı uzman kuruluşlar veya mühendislik firmaları tarafından hazırlanmalıdır.

3

İnceleme Prosedürü

Yetkili makam ÇED'i değerlendirir ve projeyi onaylamadan veya çalışma revizyonu istemeden önce ek bilgi talep edebilir. Bu süreç, proje onayı öncesinde kapsamlı çevresel inceleme yapılmasını sağlar.

Libya Çevresel Etki Değerlendirmelerinde Gerekli Unsurlar

1 Teknik Olmayan Özet

ÇED, proje bileşenlerinin basit ve teknik olmayan bir dille özetini ve Arapça bir kopyasını içermelidir. Böylece değerlendirme uzman olmayan kişiler ve kamuoyu için erişilebilir olur.

2 Proje Tanımı

Ayrıntılı proje tanımı; amaçlar, uygulama takvimi, alan bilgileri (haritalar, yüzölçümü, arazi kullanımı), su kaynakları, çevresel koşullar ve mevcut altyapıyı içermelidir. Bu kapsamlı açıklama, etki değerlendirmesi için başlangıç temelini oluşturur.

3 Çevresel Başlangıç Durumu

Başlangıç çevresel durumu; doğal ve iklimsel koşullar, su kalitesi ve kaynakları, hava kalitesi ve gürültü kirliliği dâhil ilgili tüm çevresel verilerle tanımlanmalıdır. Böylece proje öncesi koşullar karşılaştırma için ortaya konur.

4 Etki Analizi ve Yönetim

Değerlendirme doğrudan ve dolaylı etkileri belirlemeli, çevresel tehditleri azaltıcı önlemler önermeli, alternatifleri değerlendirmeli ve tüm proje aşamalarında uyum ile izlemeyi sağlayacak faaliyetleri açıklayan bir çevre yönetim planı içermelidir.

Karadağ'da Çevresel Etki Değerlendirmesi

Yasal Çerçeve

Çevre Kanunu (12/96), çevre üzerinde olumsuz etki yaratabilecek projeler için ÇED'i zorunlu kılmaktadır.

ÇED kapsamında hazırlanacak çevre koruma programı; kaza veya acil durum etkilerini, tehlikeli maddelerin kaydını ve uygulama sürelerini içermelidir.

Mevzuatın Gelişimi

Karadağ 2005 yılında AB direktifleriyle uyumlu yeni ÇED ve Stratejik Etki Değerlendirmesi (SED) kanunlarını kabul etmiş; çevresel bilgiye erişim ve karar alma süreçlerine halkın katılımına ilişkin hükümler getirmiştir. Uygulamanın 2008'de başlaması planlanmıştır.

Proje Kategorileri

Karadağ düzenlemeleri; korunan alanlar, limanlar, marinalar ve biyolojik çeşitlilikte değişikliğe yol açabilecek faaliyetler dâhil 79 faaliyet kategorisi için ÇED öngörmektedir. Kategoriler, boyut, etki veya işletme türüne ilişkin sınırlı ayrıntıyla geniş biçimde tanımlanmıştır.

Uygulama Güçlükleri

Karadağ'da ÇED süreçlerinde halkın katılımı zorunlu değildir; büyük projelerde Bakanlığın takdirine bırakılmıştır. Bakanlık ÇED çalışmalarına dayanarak yılda yaklaşık 190 "ekolojik izin" vermekte, ancak bunlar çoğunlukla biyolojik çeşitlilik ve hava etkileriyle sınırlı kalmaktadır.

Slovenya'da Çevresel Etki Değerlendirmesi

Yasal Çerçeve

Slovenya'da Çevre Bakanlığı tarafından yürütülen etki çalışmalarına ilişkin özel mevzuat (Resmî Bülten no. 66/1996 ve 12/2000) bulunmaktadır. Bu düzenlemeler çevresel etki değerlendirmesinin gereklilik ve prosedürlerini belirler.

Gerekli Unsurlar

Slovenya'daki etki çalışmaları; başlangıç çevresel durumunu, öngörülen gelişmeyi, beklenen etkileri ve zararları ile önerilen azaltıcı önlemleri tanımlamalıdır. Denizel bitki oluşumları özel olarak belirtilmese de Bakanlık ölçütleri duruma göre belirler.

Zorunlu Değerlendirmeler

0,5 hektardan büyük su ürünleri yetiştiriciliği tesisleri, 100'den fazla bağlama yerine sahip liman veya marinalar ve arazi kazanımı projeleri için etki çalışması zorunludur. Çalışmalar Bakanlıkça yetkilendirilen kuruluşlar tarafından yapılır ancak maliyeti yatırımcı firma karşılar.

SLOVENIAN ADRIATIC

SLOVENIAN ADRIATIC COASTLINE

İspanya'da Çevresel Etki Değerlendirmesi

1

Düzenleyici Çerçeve

İspanyol ÇED düzenlemeleri Avrupa Direktifini izlemekte; hem devlet düzeyinde (1302/1986 sayılı Kararname, BOE 155; 1131/1988 sayılı Kararname, BOE 239) hem de Katalonya gibi bölgesel düzeyde (114/1988 sayılı Kararname, DOGC 1000) mevzuat bulunmaktadır. Bu düzenlemeler çevresel değerlendirme için kapsamlı gereklilikler belirler.

2

Zorunlu Değerlendirmeler

AET Direktifi 85/337'nin Ek I'inde tanımlanan projeler ile İspanyol mevzuatına göre korunan doğal alanlara zarar vermesi muhtemel tüm müdahaleler için etki çalışması zorunludur. 1986 Kararnamesi mevcut sanayi ve su düzenlemelerini tamamlar ve etki çalışması prosedürlerini standartlaştırır.

3

Geliştirilmiş Gereklilikler

İspanyol etki çalışmaları, Avrupa Direktifindeki unsurlara ek olarak gelişmeden kaynaklanacak atık ve enerji miktarlarını, çevrenin iyileşme kapasitesini değerlendirmeli ve çevresel izleme programı içermelidir. Bu ek gereklilikler çevresel korumayı güçlendirir.

İspanya'da Bölgesel ÇED Gereklilikleri ve Deniz Çayırıların Korunması

Katalonya Gereklilikleri

Katalonya düzenlemeleri, bentik topluluklar ve sedimentteki organik unsurlar dâhil ekolojik sistemlerin genel batimetri ile aynı ölçekte analiz edilmesini gerektirir. Temsilci tür popülasyonlarına ilişkin nicel çalışmalar yapılmalı ve gelecekteki karşılaştırmalara olanak sağlamak için yöntem ayrıntılı biçimde açıklanmalıdır.

Yaptırım Mekanizmaları

Etki çalışması gerektirdiği hâlde çalışma yapılmadan yürütülen herhangi bir gelişme durdurulur. Eksiklikler, yanlış beyanlar veya koşul ihlalleri için durdurulmasına yol açabilir. Yasa dışı müdahaleler çevreyi bozduğunda sorumlular, yetkililerin talimatları doğrultusunda çevresel zararı gidermek zorundadır.

Mevzuat Güncellemeleri

1302/1986 sayılı Kraliyet Kararnamesi, Avrupa Direktifi 2001/42/AT'ye uyum sağlayan stratejik çevresel değerlendirmeye ilişkin 9/2006 sayılı Ulusal Kanun ile değiştirilmiştir. Natura 2000 alanları üzerinde doğrudan veya dolaylı etki potansiyeli taşıyan projeler, çevre otoritesinin belirlediği kapsamda ÇED'e tabidir.

Tunus'ta Çevresel Etki Değerlendirmesi

Kuruluş

ÇED Tunus'ta Ağustos 1988'de oluşturulmuş ve 1991'de uygulanmaya başlanmıştır (91-362 sayılı Kararname). Amaç, planlanan gelişmelerin doğrudan ve dolaylı çevresel etkilerini uygulama öncesinde değerlendirerek proje uygulanabilirliği hakkında bilinçli karar verilmesini sağlamaktır.

1

2

3

4

Uluslararası Tanınırılık

Ulusal Çevre Koruma Ajansı (ANPE) ile Dünya Bankasının ortak çalışması, Tunus ÇED sisteminin kirliliğin önlenmesi ve çevrenin korunması açısından önemli bir başarı olduğunu ve Dünya Bankası standartlarıyla yalnızca sınırlı farklılıklar taşıdığını ortaya koymuştur.

Uygulama Ölçeği

1991'de Tunus'ta 231 ÇED gerçekleştirilmiştir. Takip eden on yıl boyunca yıllık 1.000–1.200 ÇED işlenmiş; bunlar altyapı (%2), inşaat (%15), sanayi (%45), turizm (%4), tarım (%10) ve atık yönetimi (%16) projelerine dağılmıştır.

Mevzuatın Gelişimi

11 Temmuz 2005 tarihli 1991 sayılı Kararname, ÇED kapsamındaki sektörlerin değerlendirilmesini geliştirmiş; etki değerlendirmelerinin nitelikli uzmanlar ve mühendislik firmaları tarafından yürütülmesini ve onay sürelerinin proje türüne göre değişmesini düzenlemiştir.

Türkiye’de Çevresel Etki Değerlendirmesi

1 Yasal Dayanak

Türkiye’de etki çalışmalarına ilişkin düzenlemeler Çevre Kanunu’na (9.8.1983 tarihli Kanun) dayanmaktadır. Bu genel kanun, planlanan faaliyetleri çevresel sorunlara yol açabilecek kurum ve kuruluşların beklenen etkiler hakkında rapor hazırlamasını zorunlu kılar.

3 Kademeli Yaklaşım

Balast suyu depoları, balıkçı limanları, marinalar veya dalgakıranlar gibi daha küçük gelişmeler yalnızca ön değerlendirme gerektirir. Ön değerlendirme önemli zarar potansiyeli gösterirse tam etki çalışması prosedürü zorunlu hâle gelir.

2 Proje Kategorileri

Tam kapsamlı etki çalışması gerektiren projeler arasında termik ve nükleer santraller, rafineriler, 1.350 tonun üzerindeki gemilere hizmet veren limanlar, boru hatları, depolama tesisleri ile endüstriyel veya deniz araçları onarım birimleri bulunur. Açık deniz platformları ile büyük ölçekli tarama ve dolgu faaliyetleri de kapsamlı değerlendirmeye tabidir.

4 Hassas Alanlar

Tam etki çalışması prosedürü; millî parklar, korunan alanlar ve denizel kaynak üretim sektörleri dâhil tüm “hassas” alanlarda da zorunludur. Deniz çayırı alanları ÇED mevzuatında özel olarak belirtilmese de Posidonia oceanica ve Zostera noltii gibi türler “Deniz ve İçsular Genelgesi no. 37/1” kapsamında korunmaktadır.

Akdeniz ÇED Düzenlemelerinin Sentezi

Mevzuatın Gelişimi

Akdeniz ülkelerindeki ÇED düzenlemelerinin analizi, birçok ülkenin mevcut mevzuatını güçlendirdiğini göstermektedir. Cezayir ve Karadağ gibi ülkeler çevresel değerlendirme için özel yasal çerçeveler oluştururken Libya gibi bazı ülkeler yeni düzenlemeler geliştirmektedir.

Uygulama Etkinliği

Etki çalışması mevzuatı yerleşmiş ülkelerde bu prosedürlerin genel olarak etkili olduğu görülmektedir. ÇED uygulamalarının yaygınlaşması ilerleme sağlamış olsa da değerlendirmeler hâlen denizel ortamlardan çok karasal çevreye odaklanmaktadır.

Denizel Odağın Sınırlılığı

Etki çalışması prosedürlerinin mevzuat eklerinde deniz alanına ilişkin az sayıda faaliyet yer almakta; bunlar çoğunlukla liman altyapıları ve deniz ulaşım yollarını kapsamaktadır. Bazı ülkelerde kıyı koruma yapıları, deniz taraması, su ürünleri yetiştiriciliği tesisleri, arazi kazanımı ve denize deşarj boruları da kapsama alınmıştır.

Akdeniz ÇED Çerçevelerinde Deniz Çayırlarının Korunması

Açık Atıfların Sınırlılığı

Kıyı çevresi düzenleyici metinlerde nadiren özel olarak belirtilmekte, burada gelişen bitki oluşumlarına ise daha da az yer verilmektedir. Bununla birlikte İtalya'nın Ligurya bölgesinin Posidonia çayırları üzerindeki etkileri özel olarak ele alan düzenleyici prosedürler geliştirmesi gibi bazı bölgesel girişimler ortaya çıkmıştır.

Yasal Koruma

Etki çalışması prosedürlerinde deniz çayırları alanlarına özel atıf bulunmaması çoğu zaman denizel fanerogam türlerinin yasal koruma statüsüyle telafi edilmektedir. Bu koruma doğrudan ulusal/bölgesel yasalarla veya dolaylı olarak uluslararası sözleşme ve direktiflerle sağlanabilir.

Bölgesel İş Birliği

Posidonia Interreg IIIB çerçevesi; Ligurya (İtalya), PACA (Fransa) ve Katalonya (İspanya) gibi bölgeler arasında iş birliğini kolaylaştırmış ve Posidonia oceanica çayırları üzerindeki etkilerin yönetimine yönelik bölgesel bir düzenleyici rehber hazırlanmasını sağlamıştır. Bu, Akdeniz'de uyumlaştırılmış koruma yaklaşımlarına yönelik önemli bir adımdır.

Akdeniz ÇED Sistemlerinin Güçlü Yönleri

Dengeli Karar Verme

Etki çalışmaları kalkınma kararlarının iyileştirilmesi ve rasyonelleştirilmesi için bir araçtır. Çevresel hususların yerel toplum çıkarları ve ekonomik kazanç beklentileriyle birlikte değerlendirilmesine olanak tanıyarak daha sürdürülebilir sonuçlar yaratır.

Varsayılan Zorunluluk

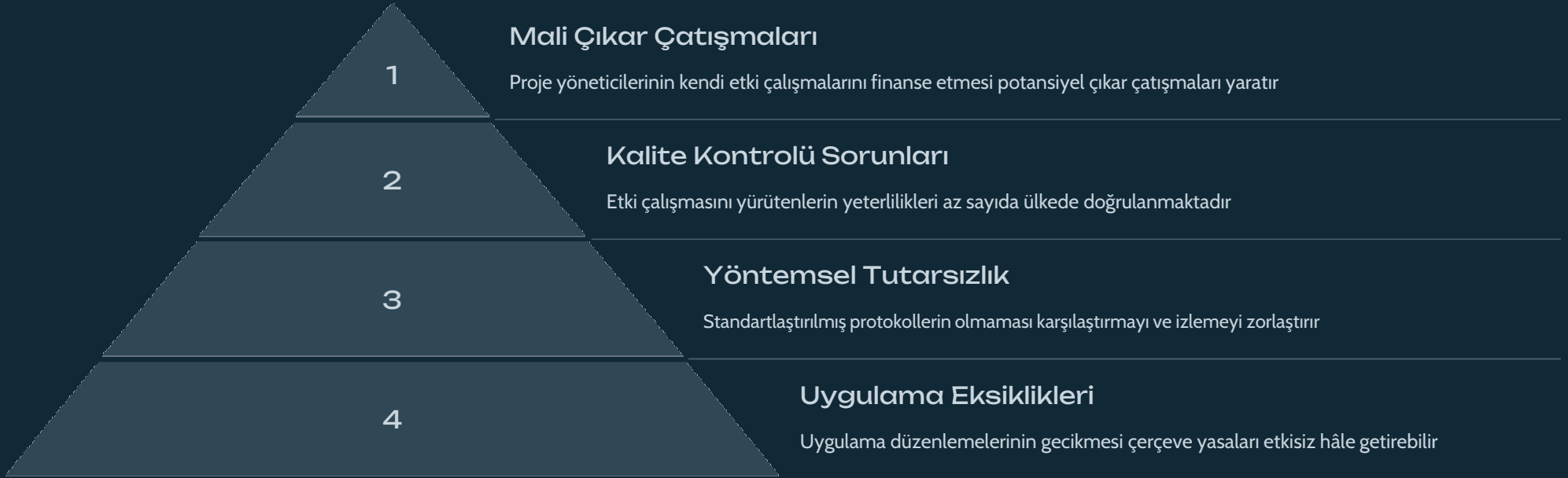
Bazı Akdeniz ülkelerinde etki çalışması gelişmeler için kural, muafiyet ise istisnadır. Bölgenin tamamına yaygınlaştırılması gereken bu yaklaşım, çoğu projede çevresel hususların kapsamlı biçimde değerlendirilmesini sağlar.

İzleme Sistemleri

Birçok ülke geliştirme aşamasında ve sonrasında düzenleyici izleme ve kontrol sistemleri oluşturmuştur. Sürekli analiz, önerilen tekniklerin uygunluğunu ve çevresel etkileri azaltmadaki etkinliğini doğrular.

Akdeniz ÇED Sistemlerinin Zayıf Yönleri

Proje yöneticileri kendi etki çalışmalarını finanse ettiğinde, maliyeti azaltmak amacıyla değerlendirmelerin yüzeysel yapılması veya deneyimsiz personele verilmesi riski oluşur. Ülkeler çalışmayı yürütenlerin yeterliliklerini akredite etmediğinde veya doğrulamadığında bu risk artar; özellikle prosedür rehberlerinin ayrıntılı olmadığı durumlarda kalite ve yetkinlik düzeyleri büyük farklılık gösterebilir.

Yatırımcı ile değerlendirici arasındaki mali ilişkiler potansiyel çevresel zararın sistematik olarak olduğundan düşük tahmin edilmesine yol açabilir. Ayrıca standart protokollerin yokluğu orta vadeli izlemeyi zorlaştırır ve ulusal düzeyde anlamlı sonuç karşılaştırmalarını engeller. Son olarak, ÇED ulusal mevzuatta tanımlanmış olsa bile uygulama düzenlemelerinin gecikmesi bu yasaları pratikte etkisiz hâle getirebilir.

Akdeniz ÇED'lerinde Deniz Çayırlarının Korunmasına Yönelik Gelecek Yaklaşımlar

7

Akdeniz Ülkesi

Deniz çayırlarının korunmasına yönelik standartlaştırılmış ÇED gerekliliklerine sahip AB üyesi ülkeler

79

Proje Kategorisi

Karadağ'da ÇED gerektiren faaliyetler; değerlendirme çerçevesinin geniş kapsamını gösterir

1991

Uygulama Yılı

Tunus'un ÇED sistemini uygulamaya başladığı yıl; çevre koruma yaklaşımının gelişimini gösterir

1000+

Yıllık Değerlendirme

Yalnızca Tunus'ta her yıl yürütülen ÇED sayısı; çevresel incelemelerin ölçeğini gösterir

Karşılaşılan güçlüklerle rağmen Akdeniz ülkeleri çevresel etki değerlendirmesi çerçevelerinin geliştirilmesinde önemli ilerleme kaydetmiştir. Özellikle Posidonia oceanica çayırları olmak üzere deniz çayırı ekosistemlerinin korunması, özel düzenlemeler yoluyla doğrudan veya tür koruma mevzuatı aracılığıyla dolaylı biçimde bu çerçevelere giderek daha fazla dâhil edilmektedir.

Gelecekte değerlendirme yöntemlerinin standartlaştırılması, çevresel değerlendiriciler için daha güçlü akreditasyon sistemleri ve ÇED gerekliliklerinde denizel ekosistemlere daha fazla vurgu yapılması temel öncelikler olacaktır. Posidonia Interreg IIIB gibi bölgesel iş birliği girişimleri, Akdeniz havzasında deniz çayırlarının korunmasına yönelik uyumlaştırılmış yaklaşımların potansiyelini göstermektedir.

These training materials have been compiled by bringing together existing literature and general practices. While utmost care has been taken to ensure the accuracy and timeliness of the information contained within, it should be noted that relevant legislation, standards, and practices are subject to change. Therefore, the author is not responsible for any consequences arising from the use of the information presented in this material.